

สถานภาพและบทบาทของ สตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล
ในสังคมไทยสมัยใหม่

กำเนิดของอาชีพพยาบาลในสังคมไทยมีปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง อันมีความคลี่คลาย เริ่มต้นมาจากการคำวิของบรรดาสตรีในชนชั้นสูงในอันที่จะให้ความช่วยเหลือด้านการจัดหาและการรักษาพยาบาลให้แก่ทหารที่ออกไปงานราชการสงคราม เนื่องมาจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงสำหรับผู้ประกอบอาชีพพยาบาลก็คือ การขยายทั้งวิธีการรักษาพยาบาลและอาชีพพยาบาลให้ออกไปสู่คนทั่วไปมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2457 ได้มีการตั้งโรงเรียนพยาบาลสภาภาควิชาสยาม ณ โรงเรียนบาลจตุรลงกรณ์ ความสนใจในอาชีพพยาบาลได้มีเพิ่มมากขึ้น ในกรณีนี้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับอาชีพพยาบาล ได้พยายามปรับปรุงสถานภาพของวิชาชีพนี้พร้อมกันกับการขยายบทบาทและขอบเขตของหน้าที่นางพยาบาลออกไป ในบั้นนี้จะเป็นการวิเคราะห์ถึงสถานภาพและบทบาทของสตรีที่ประกอบอาชีพพยาบาล และการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของสตรีผู้ประกอบอาชีพพยาบาลกับสถานภาพสตรีโดยรวม

1. การยกระดับสถานภาพของ สตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล

1.1 การสร้าง "แบบอย่างอุดมคติ" ของอาชีพพยาบาล

ในระยะแรกที่มีการแพทย์แผนใหม่เกิดขึ้นในประเทศไทย การยอมรับการแพทย์แผนใหม่ยังมีอยู่น้อยทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับอาชีพพยาบาลทั้งในแง่ของประชาชนที่ยังไม่ยอมรับ การมคฺงครรภและการพยาบาลแผนใหม่ และในแง่ของสตรีที่จะเข้ามาศึกษาวิชาชีพพยาบาล

ที่ยังไม่ยอมรับ การผูกครมและการพยาบาลแบบใหม่ และในแง่ของสตรีที่จะเข้ามา
ศึกษาวิชาพยาบาล

ในด้านกรยอมรับของประชาชน เนื่องจากวิธีการรักษาพยาบาลแบบใหม่เป็นสิ่งที่เพิ่งเริ่มนำเข้ามาสู่สังคมไทย ดังนั้น จึงไม่เป็นที่คุ้นเคยของคนโดยทั่วไป บุคคลกลุ่มแรกที่ได้รู้จักวิธีการรักษาพยาบาลแบบใหม่คือพวกชนชั้นสูง ซึ่งมีโอกาสได้รับการผูกครมแบบตะวันตก รวมถึงหญิงชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในเมืองไทย แต่หญิงชาวบ้านโดยทั่ว ๆ ไปยังคงให้ความเชื่อถือนิยมใช้วิธีการผูกครมแบบไทยอยู่ เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะวิธีการผูกครมแบบตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาพยาบาลแบบใหม่ได้รับการเผยแพร่ในวงจำกัด กอปรกับแพทย์ผู้ทำคลอดตามแบบใหม่เป็นชาย ซึ่งต่างไปจากหมอตำแยหรือหมอทำคลอดตามแบบไทยที่เป็นหญิง หญิงชาวบ้านซึ่งส่วนมากไม่ได้รับการศึกษาและยังไม่รู้จักวิธีการทำคลอดแบบตะวันตกจึงยังไม่คุ้นเคยกับวิธีการรักษาพยาบาลแบบใหม่ดังกล่าว ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องและมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับวิชาพยาบาลในระยะแรก จึงได้พยายามอธิบายพร้อมกับแก้ไขความเข้าใจผิดแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับวิชาชั้นนี้ และยังทำการชักชวนให้เกิดความนิยมในวิธีการรักษาพยาบาลแบบใหม่ อันจะส่งผลกระทบไปถึงสถานภาพของวิชาชีพนี้ด้วย

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถได้ทรงพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการพระราชทานเงินเลี้ยงครมให้แก่สตรีที่มาทำการคลอดบุตร ณ โรงพยาบาลศิริราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 ถึงปี พ.ศ. 2442 จึงทรงเลิกพระราชทานเนื่องจากปัญหาทางการเงิน สตรีที่มาทำการคลอดบุตร ณ โรงพยาบาลจะได้รับการดูแลรักษาด้วยวิธีการพยาบาลแบบใหม่ กรมพยาบาลจะเข้ามามีบทบาทในการดูแลสตรีเหล่านี้โดยการตั้งข้อบังคับเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล เช่น ให้หญิงที่มาคลอดบุตรทำการคลอดแล้วไม่ต้องอยู่ไฟ เป็นต้น (สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ 2511: 130)

ในคานาสตรีที่จะเข้ารับการศึกษาวินิจฉัยพยาบาล สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ก็ทรงมีบทบาทอย่างสำคัญในการส่งเสริมและยกย่องสถานภาพวิชาพยาบาลให้ดีขึ้น ด้วยการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่นักเรียน 4 คนในจำนวนทั้งหมด 10 คนของโรงเรียนแพทย์ผูกครมและหญิงพยาบาล ในสมัยแรกก็ให้เป็นข้าหลวงในพระองค์และรับราชการอยู่มีกำหนดเวลา 3 ปี และทำการรักษาพยาบาลแก่

ผู้ที่มาตลอดบุตรคามโรงพยาบาล ในบางครั้งมีชาวต่างชาติมาขอให้นางมดงครุภักเกล้านี้
ออกไปทำการรักษาพยาบาลภายนอกโรงพยาบาลอีกด้วย (พจน., ศร. 60/1 "เรื่อง
เงินค่าเลี้ยงท้องหญิงมีครรภ์")

นักเรียนแพทย์มดงครุภักในพระบรมราชูปถัมภ์ ของสมเด็จพระศรีพัชริน
ทราบบรมราชินีนาถท่านหนึ่งได้เล่าถึงประสบการณ์ที่สะท้อนให้เห็นลักษณะการทำงานของ
พยาบาลในสมัยแรก ๆ ไว้ดังนี้

...เมื่อทรงรับสงวนไว้เป็นข้าในพระองค์แล้ว ทรงฝากให้ไปเข้า
เรียนพยาบาลและมดงครุภักเป็นรุ่นแรก จึงในระยะหลังถึงแม้ว่าจะได้เรียน
สำเร็จวิชาและทำการสมรสแล้ว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มาทำการรักษา
รักษาพยาบาลบรมราชาเจ้านาย พระบรมวงศ์ และชาวหลวง พันทังงานทั้งหลาย
ที่เกิดเจ็บป่วยในวังหลวงทั่วไป และเมื่อมี โรคระบาดกักกอกเกิดขึ้น
นักเรียนราชินีไคลมป่วยเป็นโรคหัด อีสุกอีใส และไขหวัดใหญ่กันเป็นจำนวนมาก
ก็มีพระราชเสาวนีย์ให้ท่านผู้นี้ไปทำการรักษาพยาบาลโดยร่วมมือกับนายแพทย์
หลวงและหมอมเจ้าพิจิตรจิราภาทนายแพทย์ใหญ่หลายครั้งหลายคราว...
(อุทุมพร วีระไวทยะ 2514 : 100)

ประสบการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการทำงานของนางพยาบาลมดงครุภัก
ในสมัยแรก ๆ เป็นการทํางานบริการให้แก่กลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้น ถึงแม้จะมีนางพยาบาล
มดงครุภักคามโรงพยาบาลที่ให้บริการแก่สตรีทั่วไปที่มาทำการรักษา แต่ก็คาดว่าจะมี
สตรีมารับการบริการเป็นจำนวนไม่มากนัก ต่อมาเมื่อมีการจัดการศึกษาพยาบาลโดยตรง
ด้วยการตั้งโรงเรียนพยาบาลสภาประชาศสยาม เพื่อเปิดสอนวิชาพยาบาลคามแบบสากล
เมื่อปี พ.ศ. 2457 แล้ว ก็มีความพยายามในการเผยแผ่วิธีการรักษาพยาบาล
แผนใหม่ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจและแก้ไขทัศนคติผิด ๆ ต่อวิธีการรักษา
พยาบาลแผนใหม่และวิชาชีพพยาบาล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาท
นเรนทร ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสาธารณสุขจะเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านนี้เป็นอย่าง
มาก กล่าวคือทรงเป็นผู้คิดหาวิธีแก้ไขความเข้าใจผิดในเรื่องวิชาชีพพยาบาลและทรง
พยายามยกสถานะของวิชาชีพนี้โดยวิธีการดำเนินการในแนวเดียวกันกับการเผยแพร
การศึกษาวิชาแพทย์สมัยใหม่ดังนี้

ก) ทรงออกประกาศชักชวนให้เกิดความนิยมเล่นใส่ใช้บริการนางนาคบุตรภักและนางพยาบาลแผนใหม่

ข) ส่งเสริมให้ชนชั้นสูงอันประกอบด้วยผู้มีบรรดาศักดิ์ชั้นหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง และบุตรีขุนนางชั้นสูงให้เข้ามาศึกษาวิชาพยาบาลในโรงเรียนที่เปิดสอน ณ โรงพยาบาลศิริราชและโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในการส่งเสริมการศึกษานี้ ทรงอธิบายให้เห็นว่าการที่คนชั้นสูงเข้ามาทำการศึกษาวิชาพยาบาลก็เพื่อเป็นตัวอย่าง "นำความนิยม" ให้เกิดขึ้นแก่คนทั่วไปด้วย

ค) ทรงริเริ่มให้นางพยาบาลทำการพยาบาลคนไข้ชาย* อันเท่ากับเป็นการขยายขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบของวิชาชีพพยาบาลให้กว้างขวางครอบคลุมไปถึงผู้ป่วยที่เป็นชายด้วย ในการนี้ยังได้มีการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างนางพยาบาลและบุรุษพยาบาล แต่ก็มีการแข่งขันในเรื่องความประพฤตินักเรียนเป็นอย่างมาก

ง) ทรงทำความเข้าใจและชี้แจงเรื่องวิชาชีพพยาบาล มีการปรับทัศนคติวิชาชีพนี้ ด้วยการทำเสนอคุณค่าใหม่ที่สูงส่งมากขึ้น คือการเชื่อมโยงหน้าที่พยาบาลเข้ากับความเป็นแม่ มีการยกย่องบทบาทของนางพยาบาลในอุคมคติ ทรงเสนอภาพพจน์ที่งดงามของนางพยาบาลในอุคมคติ คือนางสาวฟลอเรนซ์ ในทิงเกล ด้วยการยกย่องว่าเป็น "ผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรมอย่างสูงเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา" ภายหลังยังได้รับการยกย่องถึงกับเป็น "อมตสตรี" อีกด้วย (จดหมายเหตุนิตยสารพยาบาล ปี 3 ฉบับ 1 มกราคม 2497: 5-19) และในที่สุดแล้วการยกย่องฟลอเรนซ์ในทิงเกลนี้ก็ได้อีกเชื่อมโยงกับการเรียกร้องสตรีให้เสียสละเพื่อชาติอีกด้วยดังโคลง วิชชุมาลี ที่ว่า

"หญิงเอ๋ยอ่านแล้วอย่า	ดูกาย
ตัวอย่าง ในทิงเกล	เกตุกาจ
เกิดครึ่งหนึ่งแล้วตาย	เปล่า ๆ ฉนั้น ดู
ทำประโยชน์แก่ชาติ	สักครา

(กระต่าย 2498: 87)

ในวันเปิดประชุมใหญ่ของ สมาคมนางพยาบาลแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่

*โปรดดูรายละเอียดใน (พลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยยนาท

21 พฤษภาคม พ.ศ. 2470 ณ ที่กษัตริย์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระนครสวรรค์วงศ์มณฑล องค์อุปนายกผู้อำนวยการสภาภาษาสยามได้ประทานโอวาทแก่สมาชิกของสมาคม คำโอวาทนี้* มีความน่าสนใจอย่างมากกล่าวคือ มีการเน้นในเรื่องเกียรติคุณของนางสาวฟลอเรนซ์ ในกิ่งเกล ไม่เพียงแต่เฉพาะในคำของความเสียสละอันยิ่งใหญ่ และความเพียรพยายามในอันที่จะผลักดันให้เกิดการเรียนการสอนวิชาพยาบาลและการจัดตั้งโรงเรียนนางพยาบาลขึ้นเท่านั้น แก่นางสาวฟลอเรนซ์ในกิ่งเกล ยังมีเกียรติคุณในด้านการเป็น "ตัวอย่างอันประเสริฐ ในจรรยาบรรณของนางพยาบาล ในด้านความเสียสละพลีชีวิตให้แก่มนุษยชาติด้วยเมตตากรุณาเป็นที่ตั้งมิได้เห็นแก่สินจ้างรางวัล เป็นผู้ทำให้ฐานะของการพยาบาลเลื่อนขึ้นสู่ศักดิ์เป็นวิชาชีพอันสาธุชนพึงยกย่องนิยมน" (จดหมายเหตุการณ์พยาบาล ปี 1 ฉบับ 1 ตุลาคม 2494 : 18 - 19) และได้กล่าวถึงสถานภาพที่ค่าตัวของนางพยาบาลในประเทศตะวันตกที่คลี่คลายมาสู่สถานภาพที่ขึ้นด้วยปัจจัยสงคราม (จดหมายเหตุการณ์พยาบาล ปี 1 ฉบับ 1 ตุลาคม 2494 : 17) ดังเช่นการเกิดสงครามโครเมีย นอกจากนี้องค์อุปนายกยังได้ประทานโอวาทต่อมาอันเป็นการปลุกฝังความสำนึกในเรื่องความเมตตากรุณาโดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ตอบแทนของผู้ที่มีวิชาชีพพยาบาล โอวาทที่ทรงประทานมีดังนี้

... ในโอกาสนี้ข้าพเจ้าขอเตือนนางพยาบาลทั้งหลายให้สำนึก และเตือนประชาชนทั่วไปให้ตระหนักแก่ใจว่า นางพยาบาลนั้นมีชื่ออยู่ในฐานะเป็นผู้ที่จรรยาบรรณอาชีพอย่างคนที่รับจ้างทำการต่าง ๆ ด้วยแรงงาน กำลังกาย กำลังฝีมือ นางพยาบาลเป็นผู้ทำกรวิชาชีพ เพราะเป็นผู้ทำกรอุปการกิจพิเศษเฉพาะการซึ่งต้องใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนทั้ง 3 ปี แต่แม่ในหมู่เจ้าพวกที่ทำการเป็นวิชาชีพด้วยกันก็คิด วิชาชีพอย่างอื่นโดยมากยอมเป็นการที่ทำเพื่อแสวงผลประโยชน์แก่ผู้ทำฝ่ายเดียว, ไม่ไต่ผลประโยชน์แลกเปลี่ยนก็ไม่ทำ แต่วิชาชีพของแพทย์และนางพยาบาลนั้น แม่ไม่มีสินจ้างรางวัลก็ควรทำ ด้วยพยานยอมเบียดเบียนไม่เลือก ว่าคนมีคณจน แมคนไข้จะเป็นคนอนาถาเห็นใจก็ต้องทำให้ ด้วยความเมตตากรุณาอันเป็นธรรมคุณครองวิชาชีพของแพทย์และนางพยาบาล เพราะฉะนั้น, วิชาชีพของแพทย์และนางพยาบาลจึงเป็นวิชาชีพอันสูงศักดิ์ พึงได้รับความยกย่องของชุมชนมนุษย์ (จดหมายเหตุการณ์พยาบาล ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2494 : 21 ชิคเสนต์โคเนนโดยผู้เขียน)

* โปรดดูคำโอวาทที่เกี่ยวกับประวัติและการสรรเสริญเกียรติคุณ ของนางสาวฟลอเรนซ์ ในกิ่งเกล ได้ในภาคผนวก ก.

นอกจากนี้ยังได้ทรงอธิบายด้วยว่าวิชาแพทย์และพยาบาลแบบใหม่เป็น เรื่องของวิทยาการ อันทันสมัย ซึ่งผู้ประกอบการวิชาชีพนี้จะต้องประหลาดคนให้เหมาะสมกับความรุ่งเรือง ของวิทยาการ ต้องยึดถือคุณธรรมดังที่กล่าวมาในตอนต้น และยังทรงปรารถนาผู้ที่ดูแล วิชาชีพนี้ด้วย ทรงกล่าวว่า

..... แพทย์แผนปัจจุบันและนางพยาบาลได้ศึกษาวิชาเป็นอย่างบริบูรณ์ตาม หน้าที่แห่งตนแล้ว ได้เข้าถึงวิทยาการอันเจริญทันสมัยแล้วอย่างในอารยประเทศ ทั้งปวง ต้องทำปฏิธานแห่งตนให้เข้าถึงศักดิ์อันสูงแห่งวิชาชีพอันนี้ด้วย จึงจะทันเขา ทั้งหลายในประเทศที่รุ่งเรือง การที่จะสำเร็จผลดังนั้นต้องพร้อมกันอบรมคุณธรรม แห่งตนและหมู่คณะให้ใหญ่ล้นด้วยเมตตากรุณาและจรรยา มารยาทอันถึงงาม แล้วก็ บรรลุถึงซึ่งความองอาจเป็นศรีสง่าในชุมนุมชน ผู้ใดบังอาจหมิ่นหลู่ดูแคลนผู้ที่ถือ วิชาชีพแพทย์และนางพยาบาลซึ่งตั้งอยู่ในหลักจรรยา มารยาทอันชอบควรแก่วิชาชีพ ไตร ผู้นั้นชื่อว่า เป็นคนเลวทรามในชุมนุมชน (จกหมายเหตุการพยาบาล ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2494 : 21 ชิคเส้นโคเน้นโดยผู้เขียน)

กล่าวโดยสรุป ความพยายามในการแก้ไขความเข้าใจผิดเกี่ยวกับ วิชาชีพพยาบาลกระทำโดยการให้คุณค่าแก่วิชาชีพนี้ และเน้นให้เห็นว่าคุณค่าอันนี้แตกต่าง จากวิชาชีพอื่น ๆ คุณค่าดังกล่าวเป็นคุณธรรมอันสูงส่งซึ่งได้มีผลช่วยยกสถานภาพของวิชา ชีพนี้ให้กลายเป็นวิชาชีพที่มีเกียรติภูมิสูง เค้น มีใช้เป็นเพียงคนรับจ้างทำการต่าง ๆ ทั่วไป การให้คุณค่าแก่วิชาชีพดังที่กล่าวมาได้กลายเป็นจริยธรรมของผู้ประกอบวิชา ชีพนี้ในระยะ เวลา ต่อมาด้วย เป็นประการสำคัญ

นอกจากความพยายามที่จะสร้างภาพพจน์ของนางพยาบาลในอุดมคติเพื่อที่จะ ทำให้นางพยาบาลและคนทั่วไปมีการรับรู้ใหม่ว่าอาชีพพยาบาลนั้น เป็นอาชีพที่มีความสูงส่ง ในแง่ของการเสียสละ ซึ่งก็สอดคล้องไปกับความพยายามของรัฐที่จะ เสนอให้บุคคล เสียสละให้แก่รัฐบ้าง ประการสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สถานภาพของอาชีพพยาบาล ได้รับยกย่องระดับสูงขึ้นก็คือ การจัดตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยาม

1.2 การจัดตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยาม: องค์การของสตรี

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจอันเป็นผลให้ปรากฏอาชีพ ใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย บรรดาอาชีพที่ก่อกำเนิดขึ้นมาใหม่นี้ ด้านหนึ่งก็ปฏิบัติไปตามหน้าที่

ของตนเอง แต่ในอีกด้านหนึ่งที่สำคัญของบรรดาอาชีพที่ก่อให้เกิดขึ้นมาใหม่นี้ก็คือความพยายามในอันที่จะยกระดับสถานภาพของอาชีพ ทั่ววิธีการจัดตั้ง สมาคมอาชีพขึ้นมาเพื่อพัฒนาความรู้ของวิชาชีพตน และทำให้คนทั่วไปเข้าใจและยอมรับคุณค่าหรือประโยชน์ของวิชาชีพนั้น ๆ เช่น การจัดตั้งสมาคมแพทย์ สมาคมทันตแพทย์ สมาคมเภสัช เป็นต้น

อาชีพพยาบาลก็เช่นเดียวกับอาชีพอื่น ๆ ในสังคมไทยขณะนั้น กล่าวคือมีความพยายามที่จะยกระดับสถานภาพของวิชาชีพตนให้สูงขึ้น โดยการจัดตั้งสมาคม นางพยาบาลแห่งกรุงสยามขึ้นในปี พ.ศ. 2470 การจัดตั้งสมาคมนี้เป็นการรวมกลุ่มที่สำคัญของสตรีที่ออกมาประกอบอาชีพพยาบาล ภายหลังจากอาชีพพยาบาลได้ขยายตัวออกไปมากขึ้น ทั้งในแง่ของการเล็งเห็นความสำคัญว่าเป็นอาชีพร่วมกันกับแพทย์ในการรักษาและป้องกันโรค (สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย 2510 : 6) และในแง่ของจำนวนนางพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพยาบาลทั้งสามแห่งในประเทศไทย ซึ่งได้แก่ โรงเรียนแพทย์ดุงครรภ และหญิงพยาบาลของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โรงเรียนพยาบาลของสภาภาษาสยาม และโรงเรียนพยาบาลแมคคอมิค รวมทั้งผู้ที่สำเร็จการศึกษาวิชาพยาบาลมาจากต่างประเทศ

ความสำนึกที่มีร่วมกันใน "กลุ่มวิชาชีพ" จนนำมาสู่การจัดตั้งสมาคม นางพยาบาลแห่งกรุงสยาม นับเป็นความสำนึกที่ทำให้สามารถรวมกลุ่มกันได้โดยไม่แบ่งแยกสถานที่เรียนและที่ทำงานซึ่งสะท้อนถึงความภูมิใจในวิชาชีพของตน และกิจการที่จะร่วมมือกันทำให้กลุ่มวิชาชีพของตนมีสถานะและบทบาทสูงยิ่งขึ้น เป็นผลให้มีการจัดตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยามขึ้นในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2470 โดยได้รับความสนับสนุนจากผู้มีส่วนในการจัดการ เกี่ยวกับการศึกษาวิชาพยาบาลในเวลานั้น คือ พลตรีพระยาคำรงแพทยาคุณ ผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์สภาภาษาสยาม และผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และหม่อมเจ้าหญิงมณฑาทิพย์ กมลลาศน์ หัวหน้าพยาบาลโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ความคิดริเริ่มในการจัดตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยามนี้เกิดจากการที่พลตรีพระยาคำรงแพทยาคุณ ได้มีโอกาสเห็นแบบอย่างการจัดตั้งสมาคม

พยาบาลในต่างประเทศ เช่น อังกฤษ ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น ซึ่งมีบทบาททำให้อาชีพพยาบาล เป็นอาชีพที่ให้คุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้ทั้งในยามปกติและในยามสงครามและ ยังช่วยเหลือแก่วงพยาบาลที่ออกไปจากโรงพยาบาลแล้วได้เป็นอันมาก ประกอบกับ ท่านยังได้ถูกชักจูงจากบรรดาแพทย์ในต่างประเทศเหล่านั้นถึง เรื่องสมาคมนางพยาบาล ในประเทศไทยอยู่หลายครั้ง ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีสมาคมดังกล่าว อีกทั้ง สถานภาพของอาชีพพยาบาลที่เป็นอยู่ก็ยังไม่อยู่ในระดับที่ค่า กังจะเห็นได้จากความตอนหนึ่ง ในคำรายงานกรรมาญ์ของนายกสมาคม ที่มีต่อองค์ อุปนายกผู้อำนวยการสภาการศึกษา ในวันเปิดประชุมครั้งแรกของสมาคมเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2470 ว่า

ในเวลาที่มีนางพยาบาลประจำศัลยกรรมรวมทั้งนางพยาบาลผดุงครรภ์ ในกรุงเทพฯ หลายร้อยคน พวกเขาก่อตัวออกจากโรงเรียนไปแล้วนาน ๆ และ ไม่ใคร่ทำการศึกษากับพยาบาลยอมยกพรองในวิชาความรู้ จากองค์ เสฐะ แสงหาความรู้เพิ่มเติมให้ทันสมัยจึงจะควร เพราะวิทยาการนี้ยอมก้าวหน้า อยู่เสมอ ยิ่งผู้สำเร็จวิชาออกไปจากโรงเรียนไปอยู่ตามภูมิลำเนาของตน และไม่ได้ประกอบการให้เป็นไปคามวิชาความรู้ของตนควยแล้ว ก็มีแก่ทางที่ จะทำให้วิชาความรู้เสื่อมลงทุกที อันเป็นเหตุให้ฐานะของนางพยาบาลค่าไป (จดหมายเหตุการพยาบาล 2494 : 12)

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พลตรีพระยาคำรังแพทยาคณะมนตรีว่า ประเทศไทย ควรจะมีสมาคมนางพยาบาลบ้าง เพื่อให้อาชีพพยาบาล สามารถสร้างคุณประโยชน์ได้ มาก และยังถือเป็นทางที่จะแนะนำสตรีไทยให้เห็นคุณค่าของการเป็นนางพยาบาล อีกด้วย (สมาคมนางพยาบาลแห่งประเทศไทย 2510 : 21 - 22) ดังนั้นในเดือน กุมภาพันธ์ 2469 พลตรีพระยาคำรังแพทยาคณะ จึงได้เชิญหัวหน้าพยาบาลชั้นผู้ใหญ่ หลายคนมาหารือกันถึง เรื่องการก่อตั้งสมาคม โดยท่านได้ให้ความสนับสนุนอย่างเต็มที่ สมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงเทพฯ จึงถือกำเนิดขึ้นในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2470 โดยมีหม่อมเจ้าหญิงมณฑาทิพย์ กมลาสน์ คำรงค์ตำแหน่งนายกสมาคม

วัตถุประสงค์ในการตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงเทพฯ มีดังนี้

1. เพื่อความสามัคคีระหว่างพยาบาลทั่วไป
2. แลกความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อบำรุงวิชาและการอาชีพใน การพยาบาลให้ดียิ่งขึ้น

3. ช่วยเหลือเพื่อนนางพยาบาลในทางประกอบอาชีพและบำรุง
วิชาความรู้
4. เพื่อทำฐานะนางพยาบาลให้เด่นชัดสำหรับ เป็นทางชักนำให้
เพื่อนสตรีไทยทั้งหลายนิยมวิชาการพยาบาลมากขึ้น
5. เพื่อเป็นเกียรติยศแก่ชาติว่า สตรีไทยก็สามารถตั้งสมาคมเพื่อ
บำรุงวิชาของตนได้ มียอมน้อยหน้าสตรีชาติอื่น ๆ ซึ่งโดยมากเขามีสมาคมนางพยาบาล
กันแล้ว จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า นอกจากสมาคมนางพยาบาลฯ จะเกิด
จากการเห็นความสำคัญของการตั้งสมาคมในฐานะที่เป็นศูนย์กลางที่จะช่วยเสริมสร้าง
ความรู้ทางวิชาชีพและความสามัคคีในหมู่พยาบาลแล้ว สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือเป็น
การยกสถานะของสตรีไทยให้สูงขึ้นโดยการเรียนพยาบาล ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากวัตถุประสงค์
ในข้อ 4 และ ข้อ 5 ที่มุ่งจะทำให้ฐานะของพยาบาลเด่นชัดและเป็นเกียรติยศ
แก่ชาติ ในข้อบังคับของสมาคมยังเน้นถึงเจตน์จำนงค์ในการยกสถานะของวิชาชีพ
ให้สูงขึ้น ดังปรากฏในกฎข้อบังคับข้อที่สองที่ว่าด้วยวัตถุประสงค์ของสมาคมว่า
" ... ความประสงค์ของสมาคมนี้ คือจะบำรุงวิชาการพยาบาลในประเทศไทย เสริม
สมานความสามัคคีในระหว่างผู้มีอาชีพในทางการพยาบาลและเกื้อกูลส่งเสริมให้ได้รับ
การศึกษาและวิธีการในหน้าที่นางพยาบาลให้สูงขึ้น" (ดูภาคผนวก ข. เรื่องข้อบังคับ
ของสมาคมนางพยาบาลแห่งประเทศไทย)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการก่อตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยาม
ได้แสดงให้เห็นถึงการรวมกลุ่มองค์กรอาชีพซึ่งสตรีส่วนใหญ่ดำเนินการ เป็นครั้งแรกและ
เป็นการรวมตัวกันเพื่อมุ่งให้ผู้มีอาชีพในทางการพยาบาลได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ เกื้อกูล
ส่งเสริมให้ผู้ที่ศึกษาได้รู้หน้าที่ของการเป็นพยาบาล นับเป็นองค์กรของสตรีรูปแบบหนึ่ง
ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรีเริ่มรวมตัวกันเพื่อที่จะสร้างประโยชน์อันจะเอื้อแก่การส่งเสริม
สถานภาพของสตรีไทยให้สูงขึ้นด้วยการเข้ามาศึกษาและประกอบอาชีพพยาบาลให้เด่นชัด

กิจกรรมสำคัญที่ช่วยเผยแพร่ความรู้และความคิดต่าง ๆ ของสมาคมก็คือ
การจัดพิมพ์ พจนานุกรมแห่งสมาคมนางพยาบาล ซึ่งหม่อมเจ้าหญิง มณฑาทิพย์ กมลาคัน
ทรงเป็นบรรณาธิการ หม่อมเจ้าหญิงพระองค์นี้ทรงเข้ารับตำแหน่งนายกสมาคม
เนื่องจากพระองค์เป็นเจ้านายที่มีพระปรีชาสามารถและไปประทับในวังเป็นการทำงานเป็น

อย่างยิ่ง ภายหลังที่พระองค์ถูกขอให้มาทำงานให้กับสภาภาษาชาวไทยโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ขณะทรงดำรงตำแหน่งองค์อุปนายกสภาภาษาชาวไทย ได้ทรงชักชวนให้มาทำงานในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ด้วยทรงพระดำริว่าหม่อมเจ้าหญิงองค์นี้ จะทรงมีความสามารถพอที่จะควบคุมการพยาบาลและโรงเรียนพยาบาลได้ (สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย 2510: 13)

หม่อมเจ้าหญิง มณฑารพ กมลาสน์ เป็นพระธิดาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น 4 กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร กับหม่อมวาศ ทรงเริ่มศึกษาหนังสือไทย ณ วังของท่านบิดา โดยทรงศึกษากับครูไทยชื่อเปลี่ยน และศึกษาภาษาอังกฤษคอนคันทันกับครูชาวอินเดีย ชื่อ บูร่าสะมี ด้วยเหตุที่ท่านสนพระทัยในการศึกษาวิชาทางหนังสือมาก ดังนั้นพระบิดาจึงโปรดให้เข้าเป็นนักเรียนอยู่ประจำในโรงเรียนสุนันทาลัย อันเป็นโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงธรรมการจัดตั้งขึ้นสำหรับสอนภาษาไทยและภาษาต่างประเทศแก่พระธิดาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และบุตรของข้าราชการ ระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนสุนันทาลัย ปรากฏว่าผลการเรียนของท่านอยู่ในระดับที่ดีมาก ด้วยปรากฏว่าทรงสอบไล่ได้คะแนนเป็นที่หนึ่งหลายครั้ง ครั้งสำคัญก็คือ ครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักเรียนชายของโรงเรียนราชวิทยาลัยและนักเรียนหญิงของโรงเรียนสุนันทาลัยที่สอบไล่ชั้นหกแล้ว เข้าสอบชิงทุนหลวง ถึงสองลาซิป เพื่อไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ผลของการสอบปรากฏว่า หม่อมเจ้าหญิงมณฑารพ กมลาสน์ ได้คะแนนเป็นที่หนึ่ง แต่ขณะนั้นการส่งเจ้าหญิงไทยไปทรงศึกษา ณ ต่างประเทศยังไม่เป็นที่นิยม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชทานเงินสามสิบชั่ง เป็นรางวัลแทนการไปศึกษาเพิ่มเติม ณ ต่างประเทศ

เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปถวายพระอักษรภาษาอังกฤษแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมมหาราชวัง และทรงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินีชั่วคราว ผลของการถวายพระอักษรภาษาอังกฤษ ตลอดจนพระอริยาศัยของหม่อมเจ้าหญิงมณฑารพ กมลาสน์ เป็นที่พอพระทัยของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์นั้นมาก

ภายหลังเมื่อหม่อมเจ้าหญิง มัททารพ กมลาศน์ เสด็จเข้าทำงานใน
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์แล้ว ก็ได้ทรงดำรงตำแหน่งหัวหน้านางพยาบาลมาตั้งแต่เปิด
โรงพยาบาล และทรงได้รับตำแหน่งนายกสมาคมนางพยาบาล ก็ได้ทรงพยายามกระทำ

เมื่อมีการจัดสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นอนุสรณ์อุทิศถวายแก่
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมกันนั้น ได้เห็นพ้องของสภาอากาศไทยให้
มีการรักษาพยาบาลซึ่งต่อมารวมโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เข้าดำเนินงานแผนกหนึ่งของ
สภาอากาศไทย จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลก
ประชานาถทรงดำรงตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยการสภาอากาศไทย มีพระดำริเห็นว่า
หม่อมเจ้าหญิงมัททารพ กมลาศน์ สามารถควบคุมการพยาบาลและโรงเรียนพยาบาล
ได้ควรทรงทราบว่าหม่อมเจ้าหญิงมัททารพ กมลาศน์ มีความรู้วิชาภาษาไทยชั้นสูง รู้
ภาษาอังกฤษแปลคำราชาศัพท์ และเป็นนักเรียนพยาบาลเพื่อเป็นครูสอนและเป็นนางพยาบาล
ชั้นหัวหน้าอยู่ด้วย

เมื่อหม่อมเจ้าหญิงมัททารพ กมลาศน์ ทรงสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรวิชาพยาบาล
แล้วก็รับหน้าที่เป็นหัวหน้ากองโรงเรียนใน พ.ศ. 2461 เป็นผู้ปกครองนักเรียนพยาบาลและ
ครูสอนวิชาพยาบาลกับสอนภาษาอังกฤษ ในพ.ศ. 2462 ต่อมาก็ทรงได้รับเลื่อนตำแหน่งเป็น
หัวหน้ากองพยาบาลและหัวหน้านางพยาบาลจนถึง พ.ศ. 2481

ระหว่างที่หม่อมเจ้าหญิงมัททารพ กมลาศน์ ทรงดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองพยาบาล
และหัวหน้านางพยาบาลอยู่นั้น ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เห็นว่า ประเทศไทยควร
จะมีสมาคมนางพยาบาลขึ้นเหมือนกับสมาคมนางพยาบาลในประเทศญี่ปุ่น และในประเทศ
ฟิลิปปินส์ ซึ่งได้สร้างความเจริญให้แก่ประเทศของคนเป็นอันมาก จึงเชิญนางพยาบาลชั้น
หัวหน้าของไทยมาประชุมปรึกษาหารือตั้งสมาคมนางพยาบาลแห่งกรุงสยาม และให้อยู่ใน
ความอุปการะของกองบรรเทาทุกข์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภาอากาศไทย และ
หม่อมเจ้าหญิงมัททารพ กมลาศน์ทรงได้รับเลือกเป็นนายกของสมาคมนางพยาบาลแห่ง
กรุงสยามเป็นคนแรก จึงนับว่าหม่อมเจ้าหญิงมัททารพ กมลาศน์ เป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญ
ในการพัฒนาวิชาชีพพยาบาล (ประพัฒน์ ตรีณรงค์ 2528: 97-99)

ให้สมาคมมีความก้าวหน้า โดยการจัดแสดงปาฐกถา ออกหนังสือจดหมายเหตุนางพยาบาล และให้ความอุปการะแก่นางพยาบาลที่ต้องการความช่วยเหลือในอาชีพ (สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย 2510: 17) โดยเฉพาะการออกจดหมายเหตุพยาบาลนั้นถือเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ในทางวิชาการที่สำคัญให้แก่สมาชิกนางพยาบาล

กิจกรรมหลักของสมาคมส่วนใหญ่จะเป็นการส่งเสริมและให้ความรู้ทางอาชีพแก่นางพยาบาลด้วยกันเอง แม้ภายหลังจากที่พ้นสภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปแล้ว สมาคมก็ยังคง ดำเนินการต่อไปโดยการดำเนินงานมุ่งประเด็นไปในการส่งเสริมสถานภาพของอาชีพนี้ให้สูงขึ้นอีก ดังที่คุณหญิงพิณพาศย์พิทยาภท นายกสมาคมคนที่ 3 ได้พูดถึงสมาคมในช่วงนี้ว่า

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองแล้ววิชาชีพพยาบาลได้ก้าวหน้าไปกว่าเดิมมาก ซึ่งครั้งนี้เกี่ยวแก่โรงเรียนพยาบาลแต่ละแห่ง สถานพยาบาลทั่วไป ประชาชนพลเมืองตลอดจนการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ คงเห็นความสำคัญของการพยาบาลซึ่งเป็นทั้งในด้านการบริการพยาบาลที่ถูกต้องมากขึ้น, และหลายแขนง ทั้งด้านการรักษาป้องกันโรค....สมาคมได้เข้าช่วยและเป็นศูนย์กลางให้พยาบาลทุกแห่งมารวมกัน จึงนับเป็นการก้าวหน้าที่สำคัญระยะหนึ่ง ซึ่งการก้าวหน้านี้ก็ช่วยขยายออกไปอีกไกล ภายหลังจากระยะนี้ วิชาชีพพยาบาลซึ่งยึดหลักอุทิศตนสูง เพื่อช่วยเหลือมนุษยนิมิตวันที่จะตกต่ำ มีแก่เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น (สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย 2510 : 31)

2. การขยายบทบาทของสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล

ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่มีความพยายามยกระดับสถานภาพของอาชีพพยาบาลนั้นก็มีการขยายตัวของบทบาทสตรีที่มีอาชีพเป็นพยาบาล ทั้งทางจำนวนของผู้เข้าเรียนซึ่งก็สอดคล้องไปกับการขยายตัวของขอบเขตงานพยาบาล และในส่วนที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ บทบาทของพยาบาลที่ขยายตัวไปกับการทหาร เพื่อป้องกันชาติ

2.1 การขยายจำนวนและขอบเขตของอาชีพพยาบาล

การตั้งโรงเรียนแพทย์ศุภครุภรณ์และหญิงพยาบาล เมื่อปี พ.ศ.2439 ได้เป็นจุดสำคัญเริ่มแรกของวิชาชีพพยาบาลแบบใหม่ แม้ว่าในระยะแรกก็จะมีผู้ให้

ความสนใจสมัครเข้าศึกษาเป็นจำนวนน้อย ดังปรากฏว่า เมื่อมีนักเรียนสมัครจำนวนน้อย จึงไม่มีการสอบคัดเลือกแต่อย่างใด ทางโรงเรียนจึงได้รับผู้สมัครไว้แล้ววันวันให้มา พักนอนอยู่ในโรงพยาบาลไค้ทันที

การที่โรงเรียนแพทย์คองครรภและหญิงพยาบาลไม่ได้รับความนิยมนั้น น่าจะมาจากสาเหตุที่สำคัญคือ ประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยมใช้ชีวิตคองครรภแบบเดิมอยู่ ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นที่จะคองหาแพทย์คองครรภแบบตะวันตก

นอกจากนั้นแล้วอีกประการหนึ่งน่าจะเป็นเพราะ ช่วงเวลาดังกล่าวรัฐสมัยใหม่ เพิ่งก่อตั้งขึ้น ระบบราชการยังขยายออกไปยังส่วนภูมิภาคไม่ทั่วถึง หน่วยงานของทาง ราชการที่จะรับนางพยาบาลเข้าทำงานยังมีอยู่น้อย ซึ่งต่างกับสมัยหลัง จึงทำให้ไม่มีการ ขยายขอบเขตของงานพยาบาลให้กว้างขวางออกไป

ในระยะเวลาต่อมาเมื่อมีการเผยแพร่วิธีการรักษาพยาบาลแบบใหม่และ มีการแก้ไขความเข้าใจผิด เกี่ยวกับวิชาชีพนี้ รวมถึงมีการตั้งโรงเรียนเปิดสอนวิชา การพยาบาลขึ้นที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในปี พ.ศ. 2457 แล้ว ก็ได้มีนักเรียนสมัคร เข้ามาเรียนพยาบาลมากขึ้น และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ (โปรดดูตารางแสดง จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพยาบาล 3 แห่งที่ได้มีการเปิดสอนขึ้น ในหน้า 83-84) ในปีหลัง ๆ เมื่อมีนักเรียนสมัครมากขึ้น ก็ได้จัดให้มีการสอบคัดเลือก เช่น ในปี พ.ศ. 2491 มีผู้สมัครมากกว่า 200 คน ได้มีการสอบและคัดเลือกไว้เพียง 60 คนเท่านั้น (พลกรั พระยาจารย์โรงพยาบาล 2496: 21)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1

ตารางแสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพยาบาล 3 แห่ง ที่ได้มีการเปิดสอนขึ้น

	โรงเรียนแพทยผดุง ครรภ์และหญิงพยาบาล (1)	โรงเรียนพยาบาลของ สภาภทชไทย (2)	โรงเรียนพยาบาล ของแมคคอมิค (3)
2439 [*] -2443	10	-	-
2451-2453	15	-	-
2453	5	-	-
2454	8	-	-
2455	2	-	-
2456	1	-	-
2457 ^{**}	10	7	-
2458	ไม่มีผู้สำเร็จการศึกษา	10	-
2459	10	5	-
2460	21	5	-
2461	2	32	-
2462	19	22	-
2463	ไม่มีผู้สำเร็จการศึกษา	16	-
2464	9	12	-
2465	19	14	-
2466	8	21	-
2467	8	15	-
2468	13	7	-
2469 ^{***}	3	16	2
2470	20	18	-
2471	24	22	3
2472	20	25	3

ตาราง (ต่อ)

	โรงเรียนแพทย์ดุง ครุภักดิ์และหญิงพยาบาล (1)	โรงเรียนพยาบาลของ สภาภาษาชกไทย (2)	โรงเรียนพยาบาล ของแมคคอมมิค (3)
2473	15	14	3
2474	28	12	3
2475	15	20	7
2476	29	27	2
2477	32	31	6
2478	33	28	4
2479	26	38	7
2480	39	36	8
2481	39	44	12
2482	44	50	13
2483	64	-	9
2484	47	48	10
2485	55	55	12

(1) อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลดุงครุภักดิ์ 2500.

(2) สารศิษย์เก่าสภาภาษาชกไทย 2497.

(3) หนังสืออนุสรณ์ สมาคมพยาบาลแมคคอมมิค (14 มีนาคม 1949).

* ปี พ.ศ. 2439 เป็นปีที่ตั้งโรงเรียนแพทย์ดุงครุภักดิ์และหญิงพยาบาล

** ปี พ.ศ. 2457 เป็นปีที่ตั้งโรงเรียนพยาบาลของสภาภาษาชกไทย

*** ปี พ.ศ. 2469 เป็นปีที่ตั้งโรงเรียนพยาบาลของโรงพยาบาลแมคคอมมิค

การขยายตัวของระบบราชการ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการขยายขอบเขตของงานอาชีพพยาบาล อันเป็นผลให้ความต้องการพยาบาล เพื่อออกไปทำหน้าที่ดูแลสุขภาพของประชาชนกว้างไกลคือ ในปี พ.ศ. 2458-2464 ได้มีการขยายขอบเขตของอาชีพที่ใ้ผู้ใช้สำเร็จการศึกษาจากโรงพยาบาลสภาอากาศไปปฏิบัติราชการในหน้าที่คล้ายคลึงกันคือ งานค่านสุขาภิบาล งานควบคุมครรภ์ ตลอดจน ขยายไปตามมณฑลต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาตามลำดับในระยະเวลานั้น นอกจากนี้ แล้วในเมืองต่าง ๆ ของแต่ละมณฑลก็มีการจัดตั้งสุขาภิบาล ซึ่งตั้งเป็นครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 ได้มีการขยายอาชีพที่กองโ้ชนางพยาบาล คือ นางสงเคราะห์ (แถลงการณ์สาธารณสุข เล่ม 6, สิงหาคม 2473 ฉบับที่ 8: 883 - 844) และยังมีกรขยายหน้าที่ออกไปเป็นการพยาบาลคนไข้ตามบ้าน การทำหน้าที่อนามัยที่คล้ายกับทำหน้าที่พนักงานอนามัยศึกษาตามสถานเือนามัย รวมไปถึงการสอนสุขวิทยาตามโรงเรียนค่วย (สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย 2510: 46) และการอนามัยนั้นก็ไ้ขยายไปสู่มณฑลต่าง ๆ ดังที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพกล่าวไว้ว่า "...ให้กระทรวงมหาดไทยลงมือจัดการตามนั้นไปทีเดียว อันนี้เป็นเหตุให้หน้าที่จัดการอนามัยตามหัวเมืองมาตกในกระทรวงมหาดไทย..." (สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ 2513: 215) นอกจากนั้นแล้วทางค่านกรมและกระทรวงต่าง ๆ ก็ได้มีนางพยาบาลเข้าไปทำงานมากขึ้น ดังปรากฏในตารางแสดงการขยายตัวของหน่วยงานราชการที่รับผู้ที่เป็นพยาบาลเข้าทำงาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2

ตารางแสดงการขยายตัวของหน่วยงานราชการที่รับผู้ที่เป็นพยาบาลเข้าทำงาน
(พ.ศ. 2436-2453)

ปี ร.ศ.	หน่วยราชการ	ปี ร.ศ.	หน่วยราชการ
112 (พ.ศ. 2436)	กระทรวงธรรมการ กรมมุทธานธิการ โอสถศาลาของรัฐบาล	121 (พ.ศ. 2445)	กรมมุทธานธิการ กระทรวงมหาดไทย โรงพยาบาลศรีมหาธาตุ
113 (พ.ศ. 2437)	กระทรวงมหาดไทย โรงพยาบาลเสียดจริก กรมมุทธานธิการ	122 (พ.ศ. 2446)	กรมมุทธานธิการ โรงพยาบาลบุรพา โรงพยาบาลเสียดจริก โรงพยาบาลศิริราช
115 (พ.ศ. 2439)	กระทรวงมหาดไทย กรมมุทธานธิการ	123 (พ.ศ. 2447)	กรมมุทธานธิการ โรงพยาบาลบุรพา
116 (พ.ศ. 2440)	กรมมุทธานธิการ โรงพยาบาลเทพศิรินทร์ กระทรวงมหาดไทย	124 (พ.ศ. 2448)	กรมมุทธานธิการ กรมทหารเรือ โรงพยาบาลศิริราช
117 (พ.ศ. 2441)	กระทรวงมุทธานธิการ กระทรวงมหาดไทย	125 (พ.ศ. 2449)	กรมมุทธานธิการ กรมทหารเรือ กระทรวงมหาดไทย โรงพยาบาลศิริราช
118 (พ.ศ. 2442)	กรมมุทธานธิการ โรงพยาบาลสามเสน	126 (พ.ศ. 2450)	โรงพยาบาลศิริราช กระทรวงมหาดไทย กรมทหารเรือ กรมมุทธานธิการ
119 (พ.ศ. 2443)	กระทรวงมหาดไทย กรมมุทธานธิการ		
120 (พ.ศ. 2444)	กระทรวงธรรมการ กรมมุทธานธิการ กระทรวงมหาดไทย		

ปี ร.ศ.	หน่วยราชการ	ปี ร.ศ.	หน่วยราชการ
127 (พ.ศ.2451)	แพทย์ฝึกหัด 27		กระทรวงกระลาโหม กระทรวงทหารเรือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงนครบาล
128 (พ.ศ.2452)	กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทหารเรือ กระทรวงกระลาโหม กระทรวงนครบาล	129 (พ.ศ.2453)	เป็นแพทย์ประจำโรงเรียน ราชแพทยาลัย ยังคงเป็นแพทย์อยู่ใน ร.ร. ราชแพทยาลัย

ที่มา คัดแปลงจากตารางแสดงการเข้าทำงานในหน่วยราชการต่าง ๆ ของนักเรียนแพทย์ (พ.ศ.2436-2453) (ดู ยุวที ทัศนียากร 2522: 227-228)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2 อาชีพพยาบาลกับการทหาร เพื่อป้องกันชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพพยาบาลกับการทหาร เพื่อป้องกันชาตินั้น มีความคลี่คลายมาจากการมีทหารแบบใหม่และภาวะการคุกคามของตะวันตกใน ร.ศ. 112 ที่เกิดกรณีพิพาทระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศส "หญิงผู้ดีไทย" ได้มีบทบาทในการช่วยเหลือพยาบาลทหารผู้ป่วยเจ็บ (สภากาชาดไทย 2510 : 15) (ดูรายละเอียดในบทที่ 3) จุดกำเนิดของความสัมพันธ์นี้กล่าวได้ว่าเกิดจากอุดมการณ์ของรัฐใหม่ที่เรียกร้องให้ราษฎรทุกคนได้เสียสละเพื่อรัฐ ในขณะที่ผู้ชายได้ทำหน้าที่ของทหาร ผู้หญิงจึงรับหน้าที่ของการรักษาพยาบาลทหารผู้ป่วยเจ็บนั่นเอง

ภายหลังจากกรณีของวิกฤติการณ์ ร.ศ. 112 มาเป็นเวลานานนัก ก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2460 รัฐบาลสยามได้เข้าเป็นพันธมิตรกับฝ่าย อังกฤษและฝรั่งเศส ได้ประกาศสงครามต่อเยอรมนี ในเงื่อนไขนี้ได้มีการจับชาว เยอรมันและออสเตรียทั้งชายและหญิงไปกักไว้ในค่ายคุมขัง ต่อมาฝ่ายอังกฤษได้ขอให้ รัฐบาลสยามส่ง เชนดลศึกไปที่อินเดียน ในการนี้เจ้าหน้าที่ทางทหารผู้ควบคุมเห็นว่าควรจะมี นางพยาบาลไปค้ำชูคนหนึ่ง จึงได้ขอให้ทางโรงพยาบาลศิริราชช่วยจัดการในเรื่องนี้ ซึ่งครั้งนั้นสมเด็จพระยาชัยนาทนเรนทรได้ทรงเป็นผู้คัดเลือกนางพยาบาลที่ทรง เห็นว่ามีความรู้ความชำนาญพอสมควรและมีภริยาอัยยาศรัยที่จะเข้ากับชาวต่างประเทศได้ (พลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร 2528 : 124) นักเรียน พยาบาลที่ได้รับการคัดเลือกไปในครั้งนั้นคือ มลิ (วรโลก) ปรีชาตุลยกิจ ได้เล่าถึง ประสบการณ์ดังนี้ (อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลมณฑลนครราชสีมา 2500 : ไม่ระบุหน้า)

...เสด็จในกรมชัยนาทได้เรียกประชุมนางพยาบาลทั้งหมด ทรงเล่าว่า ทางทหารเรือต้องการนางพยาบาล ใครสมัครจะไปส่ง เชนดลศึกประเทศอินเดียนบ้าง ให้ยกมือขึ้น ผู้ที่เข้าประชุมทั้งหมดยกมือทุกคน มีไม่ยกมือคนเดียว ผลสุดท้ายก็ทรง เลือกให้ไป 12 คน คือ

1. มลิ วรโลก
2. เชื้อ ชรรมทัต

3. เจียร สิริโพธิ์
4. ทองคำ หุคโกวิท
5. เจือ นิลสวัสดิ์
6. แฉล้ม
7. ปลัม สงวนพันธุ์
8. ทองอยู่ ชีระเวช
9. เชื้อ โลหิตโยธิน
10. เนือง
11. จิม
12. ศรี กลวิวัฒน์ (อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาล
มกุฏนครรภ 2500 : ไม่ระบุเลขหน้า)

มีข้อนำส่ง เกตว่าความสมัครใจของพยาบาลที่จะทำงานนี้ให้กับรัฐบาลนั้น
น่าจะมีอิทธิพลมาจากการปลุกเร้าให้ทุกคนเสียสละให้แก่รัฐ

ความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับทหารอีกประการหนึ่งคือ ภายหลังจากนี้
สงครามโลกยุติแล้วก็ได้มีการประชุมสภาอากาศที่กรุงเจนีวา แม้ว่ารัฐบาลสยามจะ
ไม่ได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมด้วย แต่ก็ได้อาศัยแนวความคิดในการประชุมครั้งนั้น
ก่อตั้งโรงพยาบาลสภาอากาศ โดยมีจุดประสงค์ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่อยู่ใน
สังกัดทหาร ด้วยเหตุนี้จึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า การเกิดของพยาบาลจะมีความสอดคล้อง
ถึงการก่อตั้งของรัฐแบบใหม่ เนื่องจากมูลเหตุที่รัฐแบบใหม่ก่อตั้งขึ้นมา ความจำเป็นของ
รัฐแบบใหม่นั้นก็คือ ความอยู่รอดท่ามกลางการคุกคามทางตะวันตกภาวะดังกล่าว จึง
ทำให้ผู้ปกครองรัฐนั้นให้ความสำคัญถึงการจัดการทางการทหาร (คู่อัจฉราพร กมุทพิสมัย
2523 : 45 - 48) การจัดการศึกษาและสร้างวิชาชีพพยาบาล จึงได้รับการส่งเสริมขึ้นมา
เพื่อเป็นบุคลากรประเภทหนึ่งที่จะเอื้อประโยชน์แก่การทหารได้ด้วยการทำหน้าที่ให้การ
พยาบาลแก่ทหารที่บาดเจ็บทั้งในยามสงครามและในยามสงบ จากการศึกษาที่พยาบาลถูกเน้น
เข้ากับการทหาร จึงทำให้บทบาทของพยาบาลมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของรัฐ
ดังกล่าวของหม่อมหญิงมหิดลทหารพ ผู้เป็นนายกสมาคมนางพยาบาลแห่งประเทศไทย ใน
วันประชุมใหญ่ประจำปีว่า

"...การศึกษาของสตรีให้มีความรู้และความชำนาญในการพยาบาลเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์อย่างสำคัญอันหนึ่ง เป็นสิ่งพึงประสงค์อย่างยิ่งทั้งในยามปกติและเวลาสงคราม....ทั้งนี้ถือว่าเป็นการช่วยชาติ" (จดหมายเทศน์สมาคมนางพยาบาลแห่งประเทศไทย 2494 : 17) หรือในการเน้นอุดมคติของพยาบาลจากบทบาทของฟลอเรนซ์ ในคิงเกล ก็เน้นว่า "...ไม่ว่าของชาติไหน ๆ ก็ได้ทำความดีความชอบเป็นพิเศษ เช่นได้ทำการในสนามรบ"

จากความสัมพันธ์ของพยาบาลกับการทหารที่เป็นไปเพื่อชาตินั้นสอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐแบบใหม่คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่ทุกคนต้องเสียสละจึงทำให้บทบาทของสตรีขยายกว้างขวางมากขึ้นและในความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับการทหารก็คือ การขยายบทบาทให้ผู้หญิงสามารถทำการพยาบาลผู้ชายที่เจ็บป่วยได้ (ผลก็คือการพยาบาลผู้ชายไม่จำเป็นต้องใช้พยาบาลเท่านั้น เนื่องจากสามารถใช้นางพยาบาลกระทำหน้าที่พยาบาลในหน้าที่นี้ได้ ซึ่งในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร ผู้ทรงรับผิดชอบในกิจการด้านการศึกษาและการแพทย์ในขณะนั้น ได้ทรงกล่าวว่า

...เมื่อได้เล่าเรื่องเสียไปแล้ว ก็อดไม่ได้ที่จะขอเติมข้อสังเกตเข้าในข้อหนึ่ง คือการพยาบาล แต่ก่อนนี้ใช้แค่นางพยาบาลกองออกไปทำการพยาบาลในสนามทุกคน ที่โรงพยาบาลศิริราชมีแค่นางพยาบาลเหลืออยู่ เสียอยู่ที่เจ็บเอาไว้ในที่พยาบาลสนามไม้ไค้ ก็ส่งมาที่โรงพยาบาลศิริราช การพยาบาล ก็ถูกเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ตอนแรก ๆ มีผู้วิพากษ์มาก เพราะเสียไปบางคนก็เป็นหนุ่มคนองเกรงจะเกยวามพยาบาลจะเกิดเรื่องไม่ดีขึ้น แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าในประเทศอื่นเขาใช้ผู้หญิงพยาบาลผู้ชายได้ ทำไมเราจะทำไม้ไค้ จึงได้ทดลองให้การพยาบาลเป็นหน้าที่ของนางพยาบาลตลอดหมด การพยายามเกยวามพยาบาลบางจริง ๆ แค่นางพยาบาลรู้จักวางตัว ทำไมไม่รู้ไม่ชี้เสีย คนใช้คนองก็เลิกไปเอง ผลที่นาสังเกตก็มีอยู่บ้างคือ คนใช้หนุ่ม ๆ ไม่กล้าครวญครางเวลาเจ็บป่วย เกรงจะเสียถูกผู้ชายอายนางพยาบาล จึงพยายามทำใจแข็ง และอีกทางหนึ่ง พอเห็นนางพยาบาลและใครได้รับความเชื่อเพื่อ ประคับประคองก็รู้สึกสบายขึ้นมาก คือสบายทางใจประกอบด้วยนี้เป็นไปตามธรรมชาติ เพราะคนใดยกยอมนักถึงแม่หรือพี่เลี้ยงในยามไม่สบาย นางพยาบาลแทนแม่ไค้ตนเอง นับว่าการใช้นางพยาบาล

ได้รับผลดี ได้จัดให้เป็นตั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่โรงพยาบาลศิริราช ทางสภาการศึกษาที่ยัง
ไม่กล้าทำอย่างมากก็ให้พยาบาลชายแก่เท่านั้น การเสื่อปากครั้งนั้นทำให้นักเรียน
แพทย์ ใ้รับการฝึกหัดในสนามและการนำส่งคนไขมาสู่โรงพยาบาลและนางพยาบาล
โคมิโอกาสทั้งหญิงทั้งชาย ตามสมัยนิยม (พลเอก สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร 2528 : 122 - 123)

นอกจากการเริ่มให้นางพยาบาลทำการพยาบาลคนไข้ชายแล้วยังทรง
ริเริ่มให้นางพยาบาลและบุรุษพยาบาลเรียนรวมกันอีก โดยทรงเห็นว่า

... นอกจากการอบรมผู้หญิง เป็นนางพยาบาลแล้ว ยังมีการอบรมผู้ชาย
เป็นบุรุษพยาบาลด้วย ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ชาติเขาให้เรียนรวมกัน ซึ่งทำให้
ผู้ใหญ่บางคนวิตกกังวลจะเกิดขึ้น รักกันจนเสียวินัย ในสมัยนั้นนักเรียน
หญิงและชายเรียนรวมกันยังไม่มี นับว่าเป็นของแปลก จึงมีความวิตกกัง
อยู่บ้าง แต่เขาเห็นว่านางพยาบาลจุกของมีนิสัยใจคอหุ่หนักแน่นไม่
รุกราก ผักใ้ในเรื่องรักเรื่องใคร การที่โคเรียนรวมกันเช่นนี้ให้โอกาส
ล่องใจ แลวกั้ปรากฏว่ามีนักเรียนชายบางคนและเล็มเกี้ยวนักเรียนหญิงบาง
อย่างเชื่อง ๆ เมื่อเขาพบเธอเขาก็มีใจลุ่มหลงให้เป็นการเอ๊กเกร๊ก โค
เรียกมาแนะนำว่า ถ้ามีนิสัยไม่เหมาะเช่นนี้ก็ลาออกเสียดีกว่า นักเรียนหญิง
ก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่เหมาะก็ให้ออกเสีย แล้วเขาก็รู้สึกตัวและลาออกโดย
คี่ที่จริงจะเรียกว่าไม่มีเรื่องเหลวไหลเลยก็โค นักเรียนทุกคนรู้จักวางตัว
คี่คั้งแค่นั้นมา การทำงานรวมกันระหว่างชายหญิงก็เลยเป็นของธรรมดา
... (พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร
2528 : 126)

จะเห็นได้ว่าความพยายามในการยกสถานะของอาชีพพยาบาลและขยาย
บทบาทของนางพยาบาลได้รับความสำเร็จในระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีผู้ให้ความสนใจ
ในอาชีพพยาบาล และได้รับสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนพยาบาลต่าง ๆ มากขึ้น ถึง
จะเห็นได้ว่าในทศวรรษ 2460 ทุกโรงเรียนก็ได้มีการจัดการเรียนวิชาพยาบาล
ขึ้นเองแล้ว กล่าวคือใน พ.ศ. 2460 โรงพยาบาลศิริราชได้จัดให้มีการเรียนวิชา
พยาบาลขึ้นเอง ไม่จำเป็นต้องส่งนักเรียนมาเรียนที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์อีกต่อไป

สำหรับโรงพยาบาลแมคคอมมิค ได้ตั้งโรงเรียนนางพยาบาลของตนเอง
ด้วยเช่นกัน ในปี พ.ศ. 2469 (พลตรีพระยาคำรังแพทยาคณ 2496 : 22) นอก
จากนี้การขยายตัวของระบบราชการยังทำให้มีการขยายขอบเขตอาชีพของพยาบาล
ออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในระดับพลและสุขาภิบาลอีกด้วย

3. อาชีพพยาบาล กับบทบาทและสถานภาพของสตรี

กล่าวได้ว่า แม้อาชีพพยาบาล จะได้รับการยกย่องให้มีสถานะและบทบาทของอาชีพสูงขึ้น ส่งผลให้สถานภาพของสตรีที่เป็นนางพยาบาลได้รับการยกย่องให้สูงตามไปด้วย แต่นักเรียนพยาบาลหรือผู้ประกอบอาชีพพยาบาล บางคนยังคงรับรู้หรือเข้าใจว่าสถานะของผู้ประกอบอาชีพนี้ต่ำกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ และไม่มีอำนาจในตัวเองมากพอที่จะยกฐานะของตนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ เช่น ในครั้งหนึ่งได้มีกรณีนางพยาบาลถูกใช้ให้ไปเสิร์ฟเหล้าในขณะที่ยังอยู่ในเครื่องแบบของพยาบาล อันเป็นสิ่งที่ทำให้เธอเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง คงจะเห็นได้จากงานเขียน ของ อบทิพย์ แดงสว่าง ซึ่งเล่าถึงชีวิตในระหว่างที่รับราชการในโรงเรียนพยาบาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2470-2487 ไว้ดังนี้

...ในคราวที่มึงงานฉลองรัฐธรรมนูญประจำปี หัวหน้าแผนกพยาบาลโคจรถูโรงเรียนโคไปขายอาหาร คาวหวาน ทั้งนี้เพื่อโรงเรียนจะได้มีรายได้ไว้ใช้สอยในคราวจำเป็น... มีอยู่คราวหนึ่งที่พวกเราแคงฟอร์ม พยาบาลคองเสิร์ฟเหล้า ซึ่งไม่เป็นการเหมาะที่พยาบาลจะใช้ยูนีฟอร์มซึ่ง มีสฟรอรเรนซ์ ในคิงเกด โค้ให้ไว้ใช้ในการปรมิบัติคนไข้ให้ใคร่มีความสุขกายสบายใจเท่านั้น แต่เนื่องด้วยพยาบาลของเรามีค้อมืออิทธิพลเหนือตัวเอง จึงได้มีเหตุการณ์ดังกล่าวกเกิดขึ้น... อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ 2500 : ไม่ระบุเลขหน้า)

หรือในการเรียกร้องขอขึ้นเงินเดือนของนางพยาบาล ก็ยังสะท้อนให้เห็นทัศนคติที่มีต่อสตรีว่าเป็นเพียง ช่างเท้าหลัง ดังปรากฏในการขอเรียกร้องการขึ้นเงินเดือน ที่ อบทิพย์ แดงสว่าง ได้กล่าวถึงในงานเขียนเดียวกันว่า

...ในขณะที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่นั้น... ใน พ.ศ. 2470 พยาบาลได้รับเงินเดือน เดือนละ 25 บาท โดยความช่วยเหลือของมิสเอลิส พิตท์เจอร์ลัค โค้ทำเรื่องร่ำร้องเรียนไปยังคณะบดี คือ คร.เอลิส ให้พยาบาลที่สำเร็จการศึกษาได้รับเงินเดือน ๆ ละ 30 บาท เพราะวิหะฐานะการศึกษาของพยาบาลสูงขึ้นกว่าเดิม... การขึ้นเงินเดือนในขณะที่ข้าพเจ้ารับราชการอยู่นั้น จะเนื่องด้วยเหตุอันใดไม่ทราบ พยาบาลบางคนขึ้นทีละ 2 บาท 3 บาท และ 5 บาท

ก็มีทั้งนี้มิใช่ว่าจะไต่ขึ้นทุก ๆ ปี นาน ๆ จะมีสักครั้ง ทั้ง ๆ ที่พวกเรา
ก็มีใครกระทำผิดอะไรเลย เราปฏิบัติทุกอย่างจนสุดความสามารถ
ครั้นใครร้องเรียนไปถึงผู้ใหญ่ ทานก็ว่า "ขอสามีไซ้บางเป็นไรไป
กรรมคาสามีของเลี้ยงภรรยา เราเป็นช่างเทาหลังจะเป็นทุกซอร
อะไร"... (อนุสรณ์ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลตุงครรภ 2500 : ไม่ระบุ
เลขหน้า)

นอกจากนี้ยังมีทัศนะของชนชั้นสูงชายที่มีต่อการให้ผู้หญิงเข้ามาเรียนใน
โรงเรียนแพทย์ ถึงแม้จะไม่ใช้โรงเรียนพยาบาล แต่ก็สะท้อนทัศนะที่มีต่อหญิงซึ่งเข้ามา
ศึกษาวิชาชีพเหล่านี้ได้ ทัศนะนี้เป็นไปทางนองเดียวกับทัศนะของผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบเรื่อง
เงินเคียนของนางพยาบาล กล่าวคือแม้จะเห็นความสามารถของหญิงว่ามีความ
ทัดเทียมกับชายในแง่ที่อาจจะเรียนวิชาการที่เคยเห็นวิชาของชายได้ แต่อย่างไรก็ตาม
เห็นว่าบทบาทในการหาเลี้ยงชีพของพวกพยาบาลไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะ
ยังคงถูกมองว่าชายที่เป็นสามีจะเป็นผู้หาเลี้ยงภรรยาเอง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
สงฆานครินทร์ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงหม่อมเจ้าพูนศรีเกษม เกษมศรี อธิการบดี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาค้นการแพทย์ที่สะท้อนทัศนะไม่
เห็นความสำคัญของการหาเลี้ยงชีพของหญิงที่เป็นนางพยาบาล จึงจะขอยกมาแสดง
โดยเต็มดังนี้

7 กันยายน 2470

ถึงพูนศรี

การรับผู้หญิงเข้าโรงเรียนแพทย์นั้น interest ันมากเพราะ
เป็นความตั้งใจของฉันไว้ว่า ถ้ามีโอกาสสอยก็จะลอง แค้นใจเองไม่ได้
นึกว่าจะมีวันเห็น เชอเก่งมาก สู้ไว้ทั้งหมดก็ต้องลองจึงจะรู้ว่าทำได้
หรือไม่ ใครใครก็ยอมจะแต่เห็นว่าเราต้องการหมอหญิง และใครใคร
ก็แต่เห็นว่าสร้างโรงเรียนใหม่ขึ้นสำหรับผู้หญิง เราก็คงทำไม่ได้และจะ
เลิกโรงเรียนหมอชายเสีย รับแค่มุหญิงก็เห็นว่าไม่ได้ นอกจากนั้นยังมีคุณ
คอยไปอีกที่ว่า ถ้ามีนักเรียนผู้หญิงมากแล้ว รัฐบาลจะไม่ทรงรอนใส่หา
ตำแหน่งให้ เมื่อห้ามมาหากินไม่ได้ก็หาตัวใครคนหนึ่ง

มทล...

(ลายพระหัตถ์ฯ กรมหลวงสงฆานครินทร์ อ่างในคณะแพทยศาสตร์และ
ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ 2508 : 212 - 213)

การหาเลี้ยงชีพมีความสำคัญต่อการยกสถานะของสตรีมากขึ้น ในสังคมสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะการหาเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง มีความหมายว่าสามารถพึ่งตนเองได้ในทาง เศรษฐกิจ ความสามารถในการพึ่งตนเองได้นี้จะเป็นมูลเหตุแรกให้สตรีมีสถานะเท่าเทียม กับชาย แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า ในขณะที่อาชีพพยาบาลได้รับการยกย่องจาก สังคมมากขึ้น โดยพิจารณาจากความพยายามในอันที่จะยกระดับสถานภาพของอาชีพพยาบาล แต่ในเรื่องของความเป็น "เพศ" สตรีของนางพยาบาลก็ยังถูกมองไปในลักษณะที่ไม่ แตกต่างไปจากเดิมมากนัก ดังเช่น กรณีที่นางพยาบาลได้ร่วมกันร้องเรียนขอขึ้น เงินเดือน แต่ไม่ได้รับอนุมัติด้วยเหตุผลที่อ้างว่า "ธรรมเนียมสามีต้องเลี้ยงภรรยา" หรือ ความที่สตรี (ในที่นี้คือนางพยาบาล-ผู้เขียน) "เป็นช่างเท้าหลังจะไปทุกซอมนอะไร" อันสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมในการมองสตรีในทัศนะเก่ายังคงดำรงอยู่

อย่างไรก็ตาม การที่สตรีเข้ามาประกอบอาชีพพยาบาลก็ได้ทำให้สตรีในสังคมไทย กลุ่มหนึ่งมีโอกาสรับรู้สิ่งใหม่ ๆ และมีวิถีชีวิตแบบใหม่ทั้งงานเขียนของ นางมลิ (วรโลก) ปรีชาคุณกิจ ซึ่งเป็นนักเรียนพยาบาลประกาศนียบัตร รุ่น พ.ศ. 2460 สะท้อนให้เห็น ว่าการที่สตรีได้มีโอกาสเข้ามาเรียนพยาบาล ทำให้เป็นช่องทางหนึ่งที่สตรีกลุ่มหนึ่งได้ ใช้ชีวิตในช่วงเวลาหนึ่งอย่างค่อนข้างอิสระจากกรอบของจารีตประเพณีเดิมที่สตรีต้อง ยึดถือปฏิบัติกันมา พวกสตรีเหล่านี้ โดยเฉพาะสตรีชั้นสูงได้มีโอกาสใช้ชีวิตคลุกคลีและรู้จัก สัมพันธ์กับชายอื่น ๆ ที่อยู่นอกครอบครัวหรือแวดวงสังคมของตน ซึ่งเป็นเรื่องปกติสำหรับ สตรีสามัญชนทั่วไป นอกจากนี้การเป็นพยาบาลก็เป็นอาชีพที่ทำความก้าวหน้าให้กับ ผู้เล่าเรียนได้ส่วนหนึ่ง โดยสามารถใช้วิชาชีพที่เรียนมาเป็นช่องทางในการปฏิบัติงาน คอบสนองความต้องการ โดยเฉพาะของบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง และสตรีที่ เรียนพยาบาลนั้นยังมีโอกาสได้ท่องเที่ยวไปยังต่างประเทศซึ่งแสดงถึง "ความคิด" ของ สตรีที่เปลี่ยนแปลงไป พวกเขาเริ่มออกห่างจากความชลาครถ์ และสามารถที่จะไป ปฏิบัติหน้าที่ "พยาบาล" ในที่ต่าง ๆ ได้ (บุญสุรณ 60 ปี โรงเรียนพยาบาลหญิงครุภ 2500 : ไม่ระบุเลขหน้า)

สตรีกลุ่มที่ประกอบอาชีพพยาบาลนี้จะกลายเป็นกลุ่มที่มีรายได้เลี้ยงตัวเอง โดยอาศัยความรู้ความสามารถอันได้มาจากการศึกษาเล่าเรียนและประสบการณ์โดยตรง นับเป็นการ เริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพของสตรีไทยในสังคมสมัยใหม่ อย่างแท้จริง